

פסח שני במדבר וטהרת הלויים

ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא וגו'.
[במדבר ט, ו]

בסוכה כה, א-ב: 'אותם אנשים מי היו, נושאי ארונו של יוסף דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקין בנדב ואביהוא'. אולם ר' יצחק דוחה דבריהם בטענו שיכולים היו ליטהר עד י"ד בניסן, ולכן הוא מבאר שעוסקין במת מצוה היו שחל שביעי שלהן להיות בערב פסח.

רש"י מבאר את קושיית ר' יצחק, שהרי באחד בניסן הוקם המשכן, ובשני לו שרף אלעזר את הפרה שיזו על טמאי מת שבהן לעשות פסחיהן בטהרה, כדאמר במסכת גיטין (ס, א) שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן ופרה אדומה אחת מהן, ובאחד בניסן הוקם המשכן והוא שמיני למילואים וכו' ומתו בו נדב ואביהוא, הילכך מ"ח ניסן ועד הפסח יכולין היו ליטהר.

מרח הגרי"ז הלוי בחידושו על התורה כאן תמה תמיהה עצומה, היאך אומרת הגמ' שמישאל ואלצפן היו יכולים ליטהר - הרי הם באמת נטהרו, שהרי כתוב לפני כן [ח, ז] הזה עליהם מי חטאת וגו' וכבסו בגדיהם והטהרו. והניח בצ"ע. עוד צ"ע שהרי כל שבט לוי היו טמאים כולם, שהרי הרגו בעובדי העגל, כמבואר במ"ד נשא [פר' יב פי' טו], ומאי עדיפותא דמישאל ואלצפן משאר הלויים. ועיי"ש מש"כ ליישב קושיא זו, אבל את הקושיא הראשונה לא תירץ. וגם החזו"א או"ח סי' קכה אות ח בסופו עמד על כך שלפי הסוגיא בגיטין שפרשת טהרת הלויים נאמרה בא' בניסן א"כ כבר נטהרו הלויים בז' בניסן, והיאך שואלת הגמ' שיכולין היו ליטהר, הרי כבר נטהרו בז' בניסן. וגם הוא לא תירץ תמיהה זו, והניחה בצ"ע. אך מה שמתמיה ביותר הוא שלא מצינו לגדולי מפרשי הגמרא הן הראשונים והן גדולי האחרונים בדורות שלפני פנינו שעמדו על כך, והלא דבר הוא!

לכן עלה בדעתי לגודל התמיהה ולחומר הקושיא לבאר סוגיא זו כדלהלן.

הן אמת דהסוגיא בגיטין סוברת שפרשת טהרת הלויים נאמרה בא' בניסן. אולם נראה לענ"ד דהסוגיא בסוכה אינה סוברת כן, אלא שעל פיה פרשה זו נאמרה על הסדר כפי שכתוב בתורה בחדש השני בשנה השנית, והיינו בא' באייר. וכן כתב הרמב"ן בפירושו לתורה (שם פ"ח פס' ד) וז"ל: אחר שנמנו הבכורות והלויים ונצטוו הלויים בעבודתם ובמשמרתם וכו' ובא לצוות במצוות הלויים שיתחילו לעבוד, והוצרך לטהר אותם ולכפר עליהם, וזה טעם הסמך הפרשה הזאת בכאן וכו'. עכ"ל.

הרי להדיא שפרשת טהרת הלויים נאמרה אחר המנין, והמנין הרי נעשה בתחילת החודש השני. וא"כ י"ל דהסוגיא בסוכה אזלה כפשטיה דקרא וסדר הכתובים, שפרשת טהרת הלויים נאמרה בא' באייר ולא בא' בניסן. [ועי' תוס' גיטין שם ד"ה תורה, דהסוגיא התם ס"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה. ועי' פי' הרמב"ן ויקרא ח, א, ובמדבר ט, א וטז, א, דאין לומר כן בכל מקום, כי בדרך כלל התורה נכתבה על הסדר]. וע"כ צ"ל כן בדעת הרמב"ן דלא תקשי עליו מהסוגיא בגיטין, דאיהו אזיל בשיטת הסוגיא בסוכה הנ"ל דס"ל דפרשת הלויים נאמרה בא' באייר. וכן מצאתי בפסיקתא זוטרתא בהעלתך ח, ז: והלויים הוּזו [אחר] שנפקדו באחד לחדש השני בשנה השנית. ומוכח כדאמרן.

ולכן מובן הא דלא קאמר בגמרא שמישאל ואלצפן נטהרו ביחד עם כל הלויים, כי הלויים נטהרו בחודש השני לאחר הקרבת הפסח. ותמהני על מרן החזו"א זצ"ל שהביא בתחילה את פירוש הרמב"ן הנ"ל, ובסופו תמה על הגמרא בסוכה שמישאל ואלצפן נטהרו עם כל הלויים בא' בניסן, והרי לפי הרמב"ן היה זה רק בא' באייר, אחרי זמן הקרבת קרבן פסח¹.

* * *

אולם אליבא דאמת, דוקא הסוגיא בגיטין טעונה בירור. דקאמר התם דפרשת טהרת הלויים נאמרה בא' בניסן, ופרש"י משום שהוצרכה לבו ביום שנוזקו לשי. וצ"ב, שהרי רש"י בסוכה שם מפרש שבב' בניסן נשרפה הפרה (וכן בגיטין שם בעמ' ב). וא"כ בא' ניסן היו הלויים עדיין טמאים, והיאך שרו, הרי היו אסורים ליכנס לאהל מועד למחנה שכינה. וראיתי שכבר הקשה כן המלבי"ם לעיל בפרשת נשא פ"ז פס' א'². ושור"ר שקדמו בקושיא זו הנחלת יעקב [בן המשאת בנימין], דהאיך מפרש רש"י גיטין שם שבא' בניסן התחילו לשי, והרי רש"י בעצמו פירש בפרשת נשא בפ"ז פס' א' שהלויים גולחו רק בז' בניסן.

ונראה ליישב פרש"י עפ"י מש"כ רש"י עצמו להלן שם בפ"ח פס' ז: הזה עליהם מי חטאת. מפני טמאים שבהם. משמע שלא כל הלויים היו טמאים, אלא רק חלק מהם. ויש לבאר בשני אופנים. חדא, אף אי נימא שהלויים נטמאו במעשה העגל שהרגו שלושת אלפים מישאל, מ"מ נראה שלא כולם נטמאו אלא רק אלה שהרגו. ולכן דייק רש"י וכתב: טמאים שבהם ולא כולם. [ועי' עמק הספרי להנצי"ב נשא פי' מד,

1 בספרי נשא פי' מד מבואר כהסוגיא בגיטין. ועי' תוס' ב"מ קיד, ב ד"ה דתניא שאין להקשות סתירה לדברי אמוראים רק ממשנה, דחייבים היו לדעת כל המשניות. אבל לא מתוספתות וברייתות שאינן חייבים ליודעם. והבן.

2 ומה שתירץ שהיו יכולים לשי במחנה לויא אינו מובן, דכל עוד שלא נתקדשו אין מקום לקדושת מחנה לויא.

שמה שכתוב במדרש רבה הנ"ל שכולם נטמאו במעשה העגל לאו דווקא הוא]. וא"כ הלויים שלא נטמאו והיו טהורים נתקדשו באותו יום בתנופה וקרבתו, והם יכלו לשיר במקדש³. כנלע"ד לומר בדעת רש"י.

ועוד נראה, שקודם שנאמרה פרשת טומאה, אף אחד לא נטמא, ופרשה זו נאמרה רק בא' בניסן בשנה השנית. וא"כ רק אלה שנטמאו למת באותו יום כמו מישאל ואלצפן, ומסתמא היו עוד אנשים שנטמאו באותו יום בטומאת מת, והיה צריך לטהרם בהזיה ותגלחת. אבל שאר הלויים שלא נטמאו יכלו לשיר מיד לאחר החינוך בא' בניסן.

ובעיקר הדבר י"ל דאף אי נימא שכל הלויים, אף אלה שלא נטמאו במת, צריכים הזיה ותגלחת לחינוך, מ"מ מה שמעכב בקדושתו ובחינוכו הם רק הקרבנות והתנופה, אבל הזיה ותגלחת אין מעכבין, ועבודתן כשרה בדיעבד אף בלי הזיה בג' ותגלחת בז'.

ובינותי בספרים ומצאתי בחסדי דוד נזיר פ"א ה"ז שבתוספתא שם מבואר שאין התגלחת מעכבת, כשם שבנזיר אין התגלחת מעכבת, וה"ה במצורה. אולם בפסיקתא זוטרת פרשת בהעלתך ס"ל דמעכב בטהרת הלויים, וז"ל: ואחרי כן יבאו הלויים, מלמד שכל האמור בפרשה מעכב בהם. אולם לדעת החס"ד דין זה דאינן מעכבין מבואר בתוספתא. וקצ"ע עפ"י המבואר בספרי, שתגלחת זו הייתה במקום הזיה שניה, והזיה הרי מעכבת. אולם י"ל דכיון שלא היו טמאין הזיה זו היא רק משום חינוכו, וי"ל דאינה מעכבת החינוך, דרק אי הוה משום טהרה מטומאה י"ל דמעכבת.

על פי הנ"ל יש לבאר מש"כ רש"י בגיטין שם שמחנה לוייה היה בא' בניסן. והקשה התשב"ץ ח"ג ס' קלז דהלויים לא נתקדשו עד י' בניסן. ולכן כתב, דרש"י אגב שיטפיה כתב כן. אך יצוין שרש"י בגיטין שם כתב כן שתי פעמים, ודוחק לומר שפעמיים כתב אגב שיטפיה. ובפרט שכתב שהלויים שרו בא' בניסן⁴. הרי דס"ל שנתקדשו בא' בניסן. וע"כ צ"ל כדאמרן דרוב הלויים נתחנכו ונתקדשו בא' בניסן, כיון שרובם היו טהורים ולכן נתקדשו, וממילא גם מחנה לוייה נתקדש בא' בניסן.

וכן פירשו כרש"י, רבינו בחיי במדבר ח, ז: 'והיה זה מפני טמאי מתים שבהם שהרגו בעושי העגל'. וכן מבואר בפירוש ראב"ע ואוה"ח שמות לב, כח שלא כולם נטמאו. ועי' חזקוני במדבר ה, ז שכל הטמאים נטהרו בלי הזאה, אלא ע"י שמן המשחה והזאת דם מן המזבח, כעין אהרן ובניו, כדאמרין ביומא ד, א.

ובינותי בספרים, וראיתי בצפנת פענח עה"ת שמות (לט, מג) דמשה היה לוי והוא היה משורר, והביא כן מערכין יא, א: ר' יהושע אומר מהכא משה ידבר והאלקים יענו בקול, על עסקי קול. ופרש"י שהיה משורר ביחד עם הלויים, והתחילו לשיר בז' בניסן,

3 ואותם לויים שלא נטמאו לא הוצרכו להזאה ותגלחת, שנצרכה רק לטהרה ולא לחינוך.

4 ופלא שהתשב"ץ שם לא עמד על כך.

ועד אז לא הייתה שירה על הקרבן. ואילו בצפנת פענח במדבר (ח, כ-כב) כתב שמשוה היה משורר לבדו כל הזמן עד ז' ניסן, שבאותו יום נסתיימה טהרת הלויים ויכלו לשיר. כמובן שכל זה ניתן להיאמר לשיטת הסוגיא בגיטין שפרשת הלויים נאמרה בא' בניסן. אולם לשיטת הסוגיא בסוכה הלויים התחילו לשיר רק בא' באייר, ומשה רבינו היה משורר לבדו כל חודש ניסן. ועי' בצפנת פענח שם שהביא מיומא ד, א שמשוה רבינו נתקדש לעבודה ע"י הענן, שעלה בענן ונתכסה בענן, כדי לקבל תורה לישראל בקדושה. וי"ל דה"ה שנתקדש לעבודה.

עוד יש להעיר על מש"כ החזו"א שם שאף לויים טהורים היו צריכים הזאה ותגלחת במצות חינוכן, דבפרש"י הנ"ל מבואר שהזאה נאמרה לטהר טמאים שבהן, הרי שההזאה היא מחמת הטומאה, ולא מחמת חינוכן לעבודה.

נמצא שלפי הסוגיא בגיטין פרשת טהרת הלויים ופרשת פסח שני נאמרו באותו יום. ואילו לפי הסוגיא בסוכה פרשת פסח שני קדמה לטהרת הלויים.

* * *

אולם לאחר התבוננות נראה ליישב באופן אחר. די"ל דטהרת הלויים בניסן לא הועילה לעניין קרבן פסח, דלעניין קרבן פסח בעינן הזאת שלישי ושביעי, ואילו לעניין טהרת הלויים לא בעינן הזאה בשביעי רק תגלחת בשביעי, דתחת הזאה שניה גילחו כמבואר בספרי נשא פיסקא מד, ולכן היו צריכים טהרה נוספת לקרבן פסח. ולפי זה אין צריך למה שנכתב לעיל דסוגיות חלוקות הן. אלא שכצ"ל עכ"פ בדעת הפס"ז והרמב"ן הנ"ל.

ובזה מיושבת הערה נוספת שבחידושי מרן רי"ז הלוי להלן פרשת חקת על פירוש רש"י גיטין שם, שפירש שפרשת פרה אדומה נאמרה בא' בניסן להיות נטהרין לפסחיהן, דתיפוק ליה משום טהרת לויים דכתיב בקרא 'הזה עליהם מי חטאת', ותניא בספרי נשא פיסקא מד בשלישי בניסן הזו עליהם, וזה היה הרבה זמן קודם עשיית הפסח, ולמה נקט רש"י פסח דוקא. והניח בצ"ע.

ויש ליישב דיש הבדל בין טהרת הלויים ובין טהרה מטומאה לקרבן פסח, דלקרבן פסח בעינן טהרה כפי שכתוב בפרשת פרה אדומה הזאה בשלישי ובשביעי, ואילו טהרת הלויים הייתה הזאה רק בשלישי, ובשביעי לא הייתה הזאה אלא תגלחת במקום הזאה. ולכן נקט רש"י קרבן פסח ולא טהרת הלויים, דפרשת פרה אדומה כוללת הזאה גם בשביעי, והוצרכו לזה רק בשביל קרבן פסח. ודוק כי נכון הוא. וכיון שכן י"ל שאף להסוגיא בגיטין הלויים לא נטהרו עדיין לקרבן פסח, דבעינן הזאה בשביעי וכמבואר לעיל.

שו"ר שכן הקשה ותירץ הנצי"ב בעמק הספרי פיסקא מד בקצרה, והנאני.